

Ennå 5 preger sorgen sinn i by og bygd

To dager foran oss. En søndag i mørke myknet av femti år.

En mandag i den blendende gledens vårlys: frigjørings, frihetens, innfrielsens 8. mai.

Som livet selv – alltid: lyset og skyggen.

I så å si hvert eneste sogn i dette landet skrider ennå sorg gjennom sinn. Og vil så gjøre til den siste hukkommelse er blank.

I overmorgen bærer vi blomster og kranser til graver og minnestener i alle bygder.

Til henne som ble bombet ihjel på flukt til Storbritannia, til han som ble torturert til døde i Gestapo-hotellet. Til han som kastet seg ut gjennom vinduet i forhørsrommet – fordi han visste at han visste for mye. Til han som fikk sin drøm klippet tvers over av en tysk maskingeværssalve, til han som møtte overmakt i en Spitfire over Kanalen. Til han som ble skutt ned mot muren av eksekusjonspelotongen.

Til dem som døde av tyfus i konsentrasjonsleirene. Til jødene våre som ble gasset til døde eller slått ihjel; de som ble deportert i alle aldre fra spebarn til oldinger. Fordi de var født jødiske.

Søndag går vi til alle navn på alle stener.

Til alle dem som aldri skulle bli vår fremtid.

Før vi ser fremover igjen, skal vi se tallenes mørke tale om et lite land for femti år siden. Tallene er hentet fra en artikkel av den

fremstående motstandsmannen Erling Rønneberg i boken «Vi valgte det vi ikke kjente. Norske krigsdeltakere om dengang og nå». Ganske nylig utgitt på Forum forlag.

Ifølge hans utregninger har knapt 1/8 av dagens befolkning egne opplevelser og erindringer om Norge i krig og okkupasjon.

Det blir fort færre av oss som kan forbinde noe personlig med våre smerteligste tall – som også hører minnedagene til.

Slik er de vondeste tallene: Under krigen – fra kampene i april 1940 frem til mai 1945 mistet 11 262 nordmenn livet som følge av krigshandlinger.

Under felttoget i Norge våren 1940 falt 541 norske soldater.

I alt døde 55 millioner mennesker under den annen verdenskrig som følge av krigshandlinger. I gjennomsnitt ble 25 000 mennesker drept hver eneste dag i seks år.

De tyske tap var 7 millioner; 4 millioner militære og 3 millioner sivile. Polen mistet 5,4 millioner av en befolkning på 27 millioner. Sovjet mistet 21 millioner mennesker, eller 10 prosent av befolkningen.

Ca. 12 millioner mennesker ble utryddet i tyske fengsler og konsentrasjonsleirer, blant dem mellom 4,5 og 6 millioner jøder.

Femti år etter krigsslutt lever fremdeles 8000 registrerte krigspensjonister og 7000 krigsenker.

En oversikt over de frie norske styrker i Storbritannia ved krigens avslutning våren 1945 viser at vi hadde 3900 mann i den norske hæren. Den hadde et samlet tap på 165 – største tapet hadde Kompani Linge med 57 av de 530 soldatene som tjenestegjorde i kompaniet i krigsårene.

Det norske flyvåpenet hadde på samme tidspunkt 2638 mann og 63 kvinner i tjeneste, med 82 fly til disposisjon. 288 mann i Flyvåpnet falt under krigen.

Den norske marines mannskapsstyrker ved krigens slutt var 7325 mann og 102 kvinner. De samlede tap i aktiv tjeneste var 650 mann. Tyve fartøyer gikk tapt under krigen.

33 000 norske sjøfolk seilte ute i handelsflåten, halvparten av dem opplevde minst én torpedering. 3734 mann mistet livet og 70 kvinner ble drept.

I alt 2091 som deltok i motstandsbevegelsen hjemme i Norge ble drept. 266 av dem var kvinner. 162 falt i kamp, 38 mann og en kvinne ble pint ihjel under forhør. 366 ble henrettet, av dem 3 kvinner. 43 fra motstands-

Maque Skjerveassen

bevegelsen begikk selvmord for ikke å røpe sine kamerater.

Syv hundre norske studenter ble sendt til fangeleir i Tyskland ved årsskiftet 1943/44 – 17 av dem kom ikke hjem igjen i live.

40 500 norske kvinner og menn ble kastet i fengsel eller kz-leir, nesten 20 000 av dem hadde opphold på Grini. 8850 ble sendt til leirer i Tyskland og Polen. 1433 døde der, av dem var 266 kvinner. 130 mistet livet i norske fengsler.

Av de 767 jøder som ble arrestert av norsk politi og deportert til utryddelsesleirene, var bare 26 i live da krigen sluttet.

I alt 3290 personer flyktet over Nordsjøen til Storbritannia. 321 omkom under flukten eller ble skutt for fluktforsøk. Nærmere 50 000 nordmenn flyktet til Sverige. 200 mistet livet i «Svensketrafikken», 30 av dem var flyktningeløser.

I sin artikkel viser Erling Rønneberg til at 1000 norske frontkjemper falt som direkte følge av krigshandlinger, mens 1000 vendte tilbake fra Russland som krigsinvalider. «Sorgen og smerten rammer likt,» skriver han.

Søndag 7. mai, mandag 8. mai – mørket og lyset.

Femti år av fred, men ingen som levde og opplevde skal glemme erfaringene. Navnene skal lyse fra våre stener i hundre år, og vitne for alle som går forbi hva norsk ungdom kunne være når de beste ble utfordret.

Tar vi blikket fra det som var til det som er, ser vi at det norske samfunn og norsk ungdom er utfordret igjen. Ikke i krig, ennå, men i djevleskap som er i slekt med det verste i de ideologier som katalyserte den annen verdenskrig: forakten for menneskets verd, den meningsløse vold, rasismen som blir stadig klarere markert i et maktspill, den organiserte stoffbaserte kriminalitet som har skjøvet ethvert hensyn til side i et glødende profittbegjær.

Vi vant ikke freden for femti år siden. Menneskets natur er ikke slik; holdningskamp løftet av ånd og mot er viktig som noengang.

Så må det foran så viktige dager være tillatt med såpass høytidelighet at det går an å sitere et elektrisk vers av Arnulf Øverland. I tyske fengsler og fangeleirer fikk han kjenne på kroppen hva det dreide seg om:

Noget er større enn dig.
Der er bjerge med sne.
Der er dyrere ting enn ditt liv.
Du skal kjempe for det.